УДК 340.142:347.1

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.05>**Роман Сабодаш,**

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВИЛА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ця стаття присвячена дослідженню проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини. Не заглиблюючись у цій роботі в проблеми статусу самих рішень Європейського суду з прав людини, відзначимо, що національні суди активно застосовують практику Страсбурзького Суду. Проте, на жаль, вимушені констатувати, що ні Міністерство юстиції України, ні Верховний Суд, ні Конституційний Суд України (а у цього суду було принаймні два шанси для цього), ні суди загальної юрисдикції не сформулювали критерії, яким чином необхідно застосовувати практику Європейського суду з прав людини.

З метою вирішення поставлених завдань автор досліджує «класичні» методи пошуку *ratio decidendi* у теорії *stare decisis*. А також приділено окрему увагу питанням субсидіарного характеру практики Європейського суду з прав людини, значенню автономного тлумачення Конвенції Європейським судом з прав людини та обов'язку національних судових органів розвивати Конвенцію разом зі Страсбурзьким судом.

У результаті дослідження автор робить висновок, що ні метод проф. Гудгарта, ні метод проф. Вембо, ні інші «класичні» методи застосування і визначення *ratio decidendi* із теорії *stare decisis* не можуть бути «сліпо» застосовані до практики Європейського суду з прав людини, оскільки: 1) відмова у задоволенні скарги ще не означає звільнення національних судів від обов'язку розвивати зміст прав, гарантованих Конвенцією разом із Судом; 2) автономне тлумачення термінів Конвенції не означає зміну змісту інституту, що має аналогічну назву у національному праві, а лише означає, що до інститутів, що мають зміст, подібний до досліджуваного перед судом, мають бути застосовані правила Конвенції; 3) будь-яке задоволення скарги має стати для національних судів підставою для зміни своєї правозастосовної практики. При цьому у кожному разі застосування практики Європейського суду з прав людини судам належить використовувати у сукупності методи проф. Гудгарта та проф. Вембо у їх сукупності та враховувати особливості, висловлені нами у попередньому пункті, оскільки національному суду належить виключити випадки нерелевантного застосування практики Страсбурзького Суду.

Ключові слова: ЄСПЛ, *stare decisis*, субсидіарність, автономне тлумачення.

Постановка проблеми. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Ця норма національного законодавства викликала чимало спорів серед вчених-правників та практикуючих юристів. Не заглиблюючись у цій роботі в проблеми статусу рішень Європейського суду з прав людини, відзначимо, що національні суди активно застосовують практику Страсбурзького Суду. Проте, на жаль, вимушені констатувати, що ні Міністерство юстиції України, ні Верховний Суд, ні Конституційний Суд України (а у цього суду було принаймні два шанси для цього), ні суди загальної юрисдикції не сформулювали критерії, яким чином необхідно застосовувати практику Європейського суду з прав людини.

Ми так і не маємо відповіді на запитання: чи кожне рішення Страсбурзького Суду є обов'язковим для Високих Договірних Держав? Якщо так, то чи завжди рішення суду має статус обов'язкової норми, чи всі висновки суду і з усіх питань є обов'язковими та як визначити, яка частина рішення Європейського суду з прав людини має бути застосована національним судом?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню прецеденту в праві присвячували свої роботи чимало науковців, зокрема, на рівні дисертаційних досліджень С. К. Загайнова, А. Б. Дорохова, Б. В. Малишев, П. А. Гук, О. М. Коростельнікова, Л. Г. Матвеева, Д. Ю. Хорошковська, Т. М. Анакіна, С. В. Сіпулін, С. В. Шевчук, В. П. Кононенко, К. О. Басовська, Н. Д. Слотвінська та багато інших. Практиці Європейського суду з прав людини було присвячено

чимало робіт Е. В. Іодковського, І. В. Лаптевої, К. В. Машкової, Н. В. Гарбунової та багатьох інших, проте так і не було запропоновано та описано методи застосування практики цього суду.

Мета статті – виявити й описати методи застосування практики Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи методи застосування практики Європейського суду з прав людини, варто приділити увагу «класичним» методам, що використовуються у теорії *stare decisis* з її *ratio decedendi*, *obiter dictum* та *judicial dicta*.

Першою справою, де було проведено розмежування *ratio decedendi* та *obiter dictum*, прийнято вважати справу *Боль проти Хартона* (1673 року). У цій справі суддя відмежував думку суду, обов'язкову для судового рішення, від позасудової думки. Сьогодні *obiter dictum* сприймається як частина судової аргументації, а не позапроцесуальна думка [1, с. 45].

У 1882 році Сер Фредерік Поллок [Sir Frederick Pollock] опублікував свою роботу "The Science of Case-Law", у якій зробив спробу визначити найбільш прийнятний метод застосування прецеденту. Він, зокрема, відзначає, що необхідно вибирати правильний вид справ для порівняння зі справою, що знаходиться перед вами і стежити за правильними точками схожості та невідповідності під час порівняння. Невдача в будь-якій із цих речей може призвести до неправильного висновку [2, с. 787].

Надалі метод, запропонований Поллоком, був удосконалений і доопрацьований проф. А. Л. Гудгартом [2, с. 790].

Так, проф. А. Л. Гудгарт [Goodhart A. L.] стверджував (і з ним погоджувались чимало інших дослідників [3, с. 377]), що абсолютно зрозумілим є те, що насамперед для встановлення відмінності за суттю між двома судовими рішеннями не треба шукати мотиви, на яких суддя базував своє рішення. Можуть траплятися справи, які є прецедентами і містять важливу правову норму, проте у ній суддя не висловлював будь-яких мотивацій. У минулому, особливо у період публікацій щорічників, можна було знайти чудові рішення без додаткових мотивів і такі, в яких правову норму можна було віднайти в інших його частинах. Крім того, існують судові рішення, де наведено багато мотивів та не встановлено жодної правової норми. Отже, правова норма не обов'язково може бути знайдена в мотивах суду або в нормі права, закріпленій законом, що змушує нас шукати інший метод встановлення відмінностей між прецедентами [4, с. 164].

Отже, на переконання проф. Гудгарта, немає потреби аналізувати щось надто розтягнуте та складне, як-то мотиви судді, все, що потрібно, – це факти й висновки. При цьому варто враховувати, що факти справи є не постійними, а відносними. Певний набір фактів може по-різному інтерпретуватись різними людьми. Судді ухвалюють свої рішення, засновуючись на певній групі фактів, відібраних ними як такі, що мають суттєве значення для справи, з великої маси фактів, деякі з яких можуть бути суттєвими для простої людини, але не для юриста. Натомість суддя приймає рішення на основі фактів, які відібрані ним, а не на будь-яких інших. Це означає, що аналізувати справу необхідно не на основі загальних фактів і висновків, а на основі важливих для справи фактів, що визначені такими суддею. Ігнорування вибору судді матиме своїм наслідком втрату суті справи. Система прецеденту, як стверджував проф. Гудгарт, буде позбавлена суті, якщо ми сприйматимемо висновок судді, але не його погляд на факти [4, с. 164-166].

Отже, проф. Гудгарт відзначав, що перший і найбільш важливий крок у встановленні відмінностей у нормах права, що встановлені судом, це виокремлення важливих для справи фактів, на основі яких суддя виніс своє рішення. Для цього необхідно дотримуватись таких правил відмежування фактів справи: 1) факти про особу, час, місце, вид і суму здебільшого не важливі; 2) усі факти, які суд визнав неважливими, мають вважатись такими; 3) усі факти, які суд не прямо відхилив, мають вважатись неважливими; 4) усі факти, які суд прямо визначив як важливі, повинні вважатись такими; 5) якщо з мотивів рішення не вбачається, які факти є важливими, а які – ні, то усі факти справи вважаються такими, що мають значення для справи, крім тих, які явно є неважливими; 6) якщо рішення ухвалювалось кількома суддями, то всі факти, визначені окремими суддями, повинні вважатись такими, що мають значення для справи. Однак у разі коли двоє з трьох суддів погодились, що факти А і Б мають значення, а факт В – ні, і при цьому третій суддя вважає, що тільки факт В має значення, то такими, що мають значення, вважатимуться тільки факти А і Б. На підставі викладеного можна дійти висновку, що у разі, коли у справі є факти А, Б і В і при цьому судом визнається факт А таким, що не має значення, а на фактах Б і В ґрунтуються рішення Х, то у будь-якій майбутній справі, де є факти А, Б і В, суд зобов'язаний ухвалити рішення Х, і також у будь-якій іншій справі, де є факти Б і В, суд також зобов'язаний ухвалити рішення Х [4, 173-175].

У 1985 році Ежен Вембо [Eugene Wambaugh] у своїй праці "Study of Cases" вказує на методи та способи вивчення "dicta", критерії виявлення їх суті та пріоритетності застосування. Зокрема, він пропонував враховувати таке: 1) суд, який приймає рішення, зобов'язаний вирішувати спір, який він розглядає, і не має повноважень вирішувати будь-який інший [гіпотетичний] випадок. Суди загальної юрисдикції не надають консультативних висновків або не приймають рішення щодо гіпотетичних справ, оскільки вирішення непотрібних питань, на його думку, буде неефективним використанням судових ресурсів. Крім того, вирішення питань на майбутнє порушуватиме права сторін, які не були залучені до розгляду конкретних справ, а також порушуватиме баланс поділу гілок влади; 2) судам необхідно вузько застосовувати прецедентну практику, оскільки рішення у конкретній справі може бути застосовано виключно у випадку, коли виявляються однакові фактичні обставини, і ніде більше; 3) слова судді у рішенні не є безпосереднім правилом, а є пропозицією до застосування права; 4) у своєму четвертому принципі Вембо дещо коректує третій та пояснює, що судові рішення не можуть безпідставно ігноруватись. Але для набуття сили прецеденту рішення мають бути обґрунтованими [2, с. 773-774].

Описуючи англійський прецедент, Г. Л. Харт відзначав, що, по-перше, немає єдиного методу визначення правила, за яким даний авторитетний прецедент є авторитетним; по-друге, немає авторитетного або єдино правильного трактування будь-якого правила, створеного з прецеденту, по-третє, авторитетний статус правила, створеного прецедентом, не позбавляє суди надалі, у разі вирішення подібного спору, права винести рішення, що протирічить прецеденту, звужуючи правило, встановлене прецедентом, і допускаючи винятки з нього, або ж суди можуть відкинути обмеження, встановлені прецедентом, на тій підставі, що такі обмеження не вимагаються жодною нормою права або попередніми прецедентами, тим самим суди розширюють прецедентне правило [5, с. 102].

Суддя Давлін у 1957 році в справі Behrens v. Bertram Mills Circus Ltd. відзначав: «Абсолютно зрозуміло, що у разі, коли суддя обґрунтував свою позицію двома доводами, то обидва доводи є обов'язковими. Не можна обрати один, ймовірно більш переконливий, а інший відкинути. Водночас нерідко суддя обґрунтовує своє рішення додатковими доводами, не маючи наміру надати їм статусу *ratio decidendi*. Просто у таких випад-

ках суддя не зовсім переконаний в беззастережності їхньої прецедентної сили, але має намір зафіксувати їх, щоб інші судді, зіткнувшись з обов'язком досліджувати таке саме питання, отримали би певний орієнтир. До цього кожний суддя підходить самостійно, а після нього будь-який інший суддя, виходячи з тексту, встановить хід його роздумів, пропустивши, звісно, їх через свою свідомість» [6, с. 27].

Рупер Кросс визначав *ratio decidendi* як будь-яку норму права, прямо або опосередковано роздуману суддею, як необхідний крок для прийняття рішення, включаючи хід прийняття ним рішення або обов'язкові вказівки присяжним. При цьому автор відзначав, що є чимало випадків, коли правова норма, покладена в основу рішення, перестає бути такою з тієї причини, що судді застосовували практику, яка склалася в результаті інтерпретації прецеденту через окремі факти й інші пов'язані з цим прецедентом судові рішення. «Інтерпретація» прецеденту здебільшого означає визначення його *ratio decidendi*, але також це може означати і 1) встановлення *ratio decidendi*; 2) розгляд встановленого *ratio decidendi* стосовно конкретних фактів у справі; 3) розгляд зауважень суддів із цього приводу у наступних справах; 4) встановлення *ratio decidendi* наступних справ і, нарешті, встановлення норми права з урахуванням кількох прецедентів. Інтерпретація є найбільш необхідною при широкому *ratio decidendi*. [6; с. 37]

У своїй дисертації проф. Шевчук звертає увагу на те, що у доктрині зазвичай вказується на три основні методи визначення *ratio decidendi*. Згідно з першим визначення *ratio decidendi* відбувається на основі «матеріальних фактів»: суд визначає обґрунтування у позиції суду, виходячи з фактів, які є «матеріальними» серед усіх обставин справи. Цей метод називається ще методом Гудгарта. Другий метод полягає у знаходженні наступного рішення, в якому суд, застосовуючи прецедент, прямо вкаже на *ratio decidendi* раніше прийнятого рішення. Як зазначив професор Д. Френк, «для цілей прецеденту прецедентом є тільки те, що суддя у пізнішій справі визначить у такій якості». Третій метод, або метод Уембо (метод інверсії), полягає у тому, що судді треба спочатку знайти у рішенні те правоположення, яке може вважатися *ratio decidendi*, а потім надати йому протилежне значення – якщо від цього рішення не зміниться, тоді це є *obiter dicta*; якщо після цього неможливо винести таке рішення, тоді це *ratio decidendi* [7, с. 237].

Проте зазначені методи застосування прецеденту навряд чи можуть бути прямо

застосовані до практики Європейського суду з прав людини з таких підстав.

Перш за все варто враховувати, що Європейський суд з прав людини є наднаціональним органом, а тому має братись до уваги державний суверенітет Високих Договірних Сторін.

Сам Суд для вирішення протиріччя між доктриною державного суверенітету і необхідністю наднаціонального контролю за дотриманням прав людини розробив концепцію *margin of appreciation* («межі допустимої поведінки держави»), за якою держава є вільною у своїх діях до тих пір, поки такі дії не суперечать Конвенції. Вважається, що зазначена доктрина розпочала свій розвиток зі справи Хендісайт (*Handyside*) проти Сполученого Королівства. Доктрина *margin of appreciation* («межі допустимої поведінки держави») не просто диктує державам-учасникам певний порядок дій, а закріплює взаємний правовий зв'язок Європейського Суду як органу судового контролю та держав-учасниць як гарантів прав і свобод людини. Таким чином *margin of appreciation* («межі допустимої поведінки держави») є частиною доктрини субсидіарної юрисдикції ЄСПЛ [8, с. 55].

Вочевидь, аналіз практики Суду свідчить і про те, що не можна з достатньою чіткістю визначити межі застосування *margin of appreciation*, проте можна вказати на певні критерії визначення таких меж: 1) межі *margin of appreciation* залежать від статті, що розглядається Судом. Так, у справах із застосування статті 1 Протоколу № 1 межі розсуду держави, як правило, є ширшими, ніж за ст. 3 Конвенції; 2) коли йдеться про права меншин або про найбільш уразливі групи населення, рамки свободи розсуду держав звужуються; 3) у пошуку справедливої рівноваги доктрина *margin of appreciation* допомагає Суду встановити реальний зміст дій держави і важливість правовідносин, на які спрямована діяльність держави; 4) на межі застосування також може впливати і сама жертва; 5) на межі дискреційних повноважень держави також впливає наявність узгодженої позиції держав-учасниць з того чи іншого питання. Так, якщо законодавче регулювання та практика його застосування у держав-членів Ради Європи схожі, то й межі дискреційних повноважень держави є вузькими, і навпаки; 6) врахування «місцевих умов» [8, с. 63-66].

Другою обставиною, що належить врахувати, є те, що у своїй практиці суд застосовує автономне тлумачення Конвенції.

Водній із перших характеристик автономних понять Комісія зазначила, що терміни

«кримінальна відповідальність» та «права та обов'язки цивільного характеру» Конвенції не можуть тлумачитися з посиланням на внутрішнє законодавство відповідної Високої Договірної Сторони, а мають автономний зміст, який повинен тлумачитися незалежно. Це те, що означає прикметник «автономний», – автономні поняття Конвенції мають статус семантичної незалежності: їх значення не можна ототожнювати зі значенням, яке ці самі поняття мають у внутрішньому законодавстві. Іншими словами, «права та обов'язки цивільного характеру» не обов'язково означає «цивільні права та обов'язки» в національному праві [9, с. 281].

Так, автономне значення понять, які фігурують у Конвенції, отримали: кримінальне обвинувачення, цивільні права та обов'язки, володіння, асоціація, жертва, державна служба, законне тримання під вартою, житло. В останніх рішеннях Суд кваліфікував автономні поняття як ті, чиє визначення у національному законодавстві має лише відносне значення і становить не більше ніж вихідний пункт. На переконання багатьох дослідників, немає нічого особливого в справах про автономні поняття; вони є лише результатом того, що Суд вирішує справи, що надходять з різних юрисдикцій, ЄСПЛ є міжнародною конвенцією. Відступ від національних визначень може бути не тільки прийнятним, але й необхідним для міжнародних інструментів, головною метою яких є координація різних правових систем. Незважаючи на те, що договірним сторонам доводилося ділитися деякими юридичними концепціями, щоб насамперед розробити проект Конвенції, необхідно враховувати, що все ще існують важливі відмінності щодо того, як ці поняття інтерпретуються та класифікуються у кожному національному законодавстві. Держави не говорять «однією і тією ж юридичною мовою», як буквально, так і метафорично. Отже, оскільки відповідність класифікації національного законодавства однієї держави буде лише порушенням класифікації внутрішнього законодавства якоїсь іншої держави, відхід від національних визначень видається неминучим [9, с. 282].

Варто також враховувати, що на переконання Європейського суду з прав людини, національні суди не звільняються від еволюційного тлумачення прав Конвенції, якщо, звичайно, не буде досягнуто того самого результату, виходячи з національних стандартів. Саме такою висновку дійшов Ейрік Бйорге [*Eirik Bjorge*] [10; с. 6].

Отже, ми можемо стверджувати, що практика Європейського суду з прав людини як джерело права має багатогранний харак-

тер і залежно від того, щодо якої статті, щодо якого терміна та щодо якого права здійснювалось тлумачення, може бути прикладом «м'якого» права, новим правилом поведінки, а може мати ознаки *judicial dicta*.

Так, відмова у задоволенні скарги за своєю суттю ще не означає, що те чи інше право не охороняється Конвенцією. Будь-яка відмова Суду у задоволенні скарги має бути розглянута Високими Договірними Державами на предмет можливості розвитку національного права, оскільки відмова у визнанні того чи іншого правила ще не означає, що надалі суд не застосує еволюційного тлумачення та не визнає це право таким, що гарантоване Конвенцією. Більш того, Суд наполягає, що національні судові органи зобов'язані брати участь у розвитку Конвенції, як це робить сам Суд як субсидіарний орган наднаціонального контролю.

Натомість випадки задоволення скарги мають досліджуватись національними судами на предмет їх застосування у правозастосовній практиці Високих Договірних Сторін. У разі відмінності щодо тих чи інших інститутів у частині розуміння їх змісту та національній класифікації законодавець та суди повинні запроваджувати у своєму національному праві стандарти, встановлені Судом до аналогічного інституту. Найяскравішим прикладом у цьому зв'язку мають стати справи про застосування статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Наприклад, термін «майно», застосовний у згаданій статті, має автономне значення і застосовується судом не для характеристики того чи іншого явища з точки зору національного законодавства, а для встановлення власної юрисдикції. Іншими словами, той факт, що суд називає договір майном, ще не означає, що відповідний договір повинен розглядатись майном за правилами, встановленими Цивільним кодексом України, та призводити до поширення на нього положень про речі. Визнання договору майном для цілей Конвенції означає лише те, що для втручання у відповідні правовідносини на національному рівні поряд з умовами, визначеними законодавством, повинні бути застосовані правила, встановлені безпосередньо Конвенцією. Це означає, що самого факту порушення національного закону під час укладення та виконання договору може бути недостатнім для визнання такого договору недійсним та застосування наслідків недійсності правочину, а, ймовірно, необхідно враховувати і два інші правила, встановлені статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, про наявність суспільної необхідності на сумірності втручання у право.

Висновки

Ні метод проф. Гудгарта, ні метод проф. Вембо, ні інші «класичні» методи застосування і визначення *ratio decidendi* із теорії *stare decisis* не можуть бути «сліпо» застосовані до практики Європейського суду з прав людини, оскільки 1) відмова у задоволенні скарги ще не означає звільнення національних судів від обов'язку розвивати зміст прав, гарантованих Конвенцією, разом із Судом; 2) автономне тлумачення термінів Конвенції не означає зміну змісту інституту, що має аналогічну назву у національному праві, а лише означає, що до інститутів, що мають зміст, подібний до досліджуваного перед судом, мають бути застосовані правила Конвенції; 3) будь-яке задоволення скарги має стати для національних судів підставою для зміни своєї правозастосовної практики. При цьому у будь-якому випадку застосування практики Європейського суду з прав людини судам належить застосовувати методи встановлення *ratio decidendi*, сформульовані проф. Гудгартом та проф. Вембо, у їх сукупності та враховувати викладені вище особливості з метою виключення випадків нерелевантного застосування практики Страсбурзького Суду.

Список використаних джерел:

1. Лозовская С. В. Правовой прецедент: вопросы теории и практики : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Екатеринбург, 2005. С. 24.
2. Collier C. W. Precedent and legal authority: A critical history. *Wis. L. Rev.* 1988. С. 771-825.
3. Hanna J. The Role of Precedent in Judicial Decision. *Vill. L. Rev.* 1957. Т. 2. С. 367-384.
4. Goodhart A. L. Determining the ratio decidendi of a case. *The Yale Law Journal*. 1930. Т. 40. № 2. С. 161-183.
5. Харт Г. Л. А. Понятие права. СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. 122 с.
6. Кросс Руперт. Прецедент в английском праве / под ред. Ф.М. Решетникова; пер. Апарова Т.В. Москва : Юридическая литература, 1985. 239 с.
7. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: дис. докт. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2008. С. 433.
8. Русов А.Н. Методологические аспекты разрешения дел Европейским судом по правам человека : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 2006. С. 213.
9. Letsas G. The truth in autonomous concepts: How to interpret the ECHR. *European Journal of International Law*. 2004. Т. 15. № 2. С. 279-305.
10. Bjorge E. National supreme courts and the development of ECHR rights. *International journal of constitutional law*. 2011. Т. 9. № 1. С. 5-31.

The paper focuses on the problem of applying the case law of the European Court of Human Rights. Unfortunately, neither the Ministry of Justice of Ukraine, the Supreme Court, nor the Constitutional Court of Ukraine (and this Court had at least two chances for this), nor other courts that actively serve the case law of the European Court of Human Rights, explain how the practice should be applied.

The aim of this study identifies and describes methods for applying the case law of the European Court of Human Rights. Special attention is paid to the description of classic search methods for ratio decidendi in the theory of stare decisis, the subsidiary nature of the case-law of the European Court of Human Rights, the importance of the autonomous interpretation of the Convention by the European Court of Human Rights, and the duty of national judicial authorities to develop the European Convention on Human Rights as the Strasbourg Court.

It has been found out that no method of prof. Goodhart nor the method of prof. Wambaugh, nor other "classical" methods of applying the ratio decidendi can't be "blindly" applied to the case law of the European Court of Human Rights. It must be taken into account that (1) adjudication to establish a violation of the Convention does not yet mean that the national courts are exempt from the obligation to develop the content of the rights guaranteed by the Convention together with the Court; (2) the autonomous interpretation of the Convention does not modifies the content of the institution, which has a similar name in national law, but means that the rules of the European Convention on Human Rights should be applied to institutions which have a similar meaning to what is in the hands of the Court; (3) in any case when the Court found a violation of the Convention national practice should be revised and improved. In this case, the methods of prof. Goodgart and prof. Wambaugh must be taken into account in the light of the conditions set out in the preceding paragraph, in order to avoid cases of misapplication by the national court of the case-law of the European Court of Human Rights.

Key words: ECtHR, stare decisis, autonomous concepts, development of ECHR rights.